

I KRONIKAZI

2023

71
2023

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2023, letnik 71, številka 1

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

25. januarja 2023

Naslednja številka izide/ Next issue:

junij/ June 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena posamezne številke v prosti prodaji/ Single issue: 12 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Portret žene v vijolični obleki s čipkastim ovratnikom, olje na platnu,
druga polovica 19. stoletja / Portrait of a woman in a purple dress with a lace collar, oil on canvas, second half
of the 19th century (Pokrajinski muzej Maribor / Maribor Regional Museum; foto/Photo: Tomo Jeseničnik)

Na zadnji strani/ Back cover: Grbovna plošča Jakoba Lamberga iz leta 1549, nekoč na gradu Kamen,
danes vzdana v дворец Kacenštajn v Begunjah na Gorenjskem / Coat of arms plaque of Jakob Lamberg
from 1549, formerly at Kamen Castle, today built into the Kacenštajn mansion in Begunje na Gorenjskem
(foto/Photo: Barbara Žabota)

KAZALO

Razprave

Luka Dremelj:	Začetki rodbine Lamberg na Kranjskem (s poudarkom na liniji s Kamna in Gutenberga).....	5
Jaka Banfi:	Nekaj o položaju celjskih grofov in srednjeveškem plemstvu sploh.....	29
Boris Golec:	Trg Vače do srede 19. stoletja.....	43
Renata Komić Marn:	Portretna galerija Attemsov iz dvorca Dornava in drugi portreti Jožefa Digla: prispevek k opusu in biografiji baročnega slikarja.....	73
Katarina Keber:	Zgodnje cepljenje proti črnim kozam: variolizacija v 18. stoletju in nekateri primeri v slovenskem prostoru	101
Neva Makuc:	Učenjak Michele grof della Torre Valsassina (1757–1844) in njegova zapuščina.....	113
Valentina Bevc Varl:	Življenjska pot slikarja Eduarda Linda (1827–1904)	123
Goranka Kreačič:	Družina Fux iz Metlike. Primeri čezmejnih stikov v Obkolpju, ženitvenih strategij in socialne mobilnosti konec 18. in v 19. stoletju.....	143
Mojca Šorn:	Socialno skrbstvo v Ljubljani med prvo svetovno vojno in v desetletju po njej	161
Ivan Smiljanić:	Spominsko obeležje zasedenemu ozemlju pred rektoratom Univerze v Ljubljani.....	173
Damjan Hančič:	Gradbeni projekti nemškega okupatorja v Kamniku	195
Žiga Jevšnik:	Zgodovina raziskovanja mlajše železne dobe na Celjskem	217

In memoriam

dr. Andrej Studen (1963–2022) (<i>Dragica Čeč</i>)	227
--	-----

Ocene in poročila

Janez Weiss: Samostan frančiškanov pri Gradcu v Beli krajini in njegovi plemiški ustanovitelj. Integralna objava ustanovnih dokumentov s komentarjem (<i>Lilijana Žnidaršič Golec</i>)	229
Karel I.: zadnji slovenski cesar (ur. Gregor Antoličič) (<i>Robert Devetak</i>)	231

Žarko Lazarević: Delo in zemlja: male študije kmečkega sveta. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022 (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones) (<i>Alenka Kačičnik Gabrič</i>).....	232
Sočutje in stigma. Družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini (ur. Ivan Smiljanić). Vpogledi 24 (<i>Nina Vodopivec</i>)	235

Valentina Bevc Varl

doc. dr., muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Maribor, Grajska ulica 2, SI-2000 Maribor

E-pošta: tina.varl@museum-mb.si

Življenjska pot slikarja Eduarda Linda (1827–1904)

IZVLEČEK

V prispevku se ukvarjamo z rekonstrukcijo doslej popolnoma neraziskane življenjske poti slikarja Eduarda Linda, rojenega v Hamburgu. V Maribor je prišel ob koncu leta 1855, se v mestu naselil ter v njem živel in delal do smrti leta 1904. Med prva naročila v Mariboru naj bi sodila poslikava stropa mariborske kadetnice, zgrajene v letih 1853–1856. Lind se je v Mariboru vključil v evangeličansko skupnost in bil tudi član prezbitarija. Kot razberemo iz pisnih virov, je bil v Mariboru priljubljen meščan in cenjen slikar. Portretiral je številne meščanke in meščane in naslikal oljno sliko Križanega, ki je bila leta 1869 nameščena v novozgrajeno evangeličansko cerkev. Lind je umrl v popolni revščini in bil pokopan na stroške evangeličanske skupnosti.

KLJUČNE BESEDE

Eduard Lind, slikarstvo, 19. stoletje, Pokrajinski muzej Maribor, muzejske zbirke, biografije, Maribor

ABSTRACT

LIFE OF THE PAINTER EDUARD LIND (1827–1904)

The contribution aims to reconstruct the so far unresearched life of the Hamburg-born painter Eduard Lind. He came to Maribor at the end of 1855, settled in the city as well as lived and worked there until his death in 1904. The first commissions in Maribor included painting the ceiling of the city's new cadet school, constructed between 1853 and 1856. Lind became part of the Maribor Evangelical community and a member of the presbytery. As may be gathered from written sources, he was a popular citizen of Maribor and an acknowledged painter. He portrayed many citizens and produced the oil painting of the Crucified Christ, which was mounted in the newly constructed Evangelical church in 1869. Lind died in great poverty and was buried at the expense of the Evangelical community.

KEY WORDS

Eduard Lind, painting, nineteenth century, Regional Museum Maribor, museum collections, biographies, Maribor

Uvod

Slikarstvo 19. stoletja z območja Maribora oziroma današnje slovenske Štajerske še ni sistematično raziskano. V zbirki slikarstva Pokrajinskega muzeja Maribor hranijo več kot tisoč slikarskih del iz obdobja od 16. do sredine 20. stoletja. Približno polovica slikarskih del je nastala v 19. in na začetku 20. stoletja. Iz tega obdobja prevladujejo dela neznanih slikarjev, med avtorsko identificiranimi ali signiranimi deli pa so dela nemškega slikarja Antona Kellerja (1775–po 1820), ki je živel in delal v Varaždinu, Leopolda Kuppelwieserja (1796–1862), Augusta Tominca (1818–1883), Josefa Zieglerja (1785–1852), Carla Vogla (r. 1820), Vincenca Moserja (1831–1903), Gabriela Hackla (1842–1919), Antona Gvajca (1865–1935), Oskarja pl. Pistorja (1865–1928) in drugih. Najštevilčnejše so zastopana dela slikarjev Antona Nowaka (1865–1932) in Eduarda Linda (1827–1904).¹ Slednji se je ukvarjal predvsem s slikanjem portretov mariborskih meščanov, zato je njegov opus v kulturnozgodovinskem kontekstu dediščine mesta Maribor še posebej zanimiv.

V želji po rekonstrukciji Lindove življenjske in ustvarjalne poti so bili preučeni različni pisni in materialni viri, na podlagi katerih je mogoče Linda prvič temeljiteje osvetliti kot mariborskega meščana in slikarja. V pričujočem prispevku se ukvarjamo v prvi vrsti z Lindovo življenjsko potjo, njegova dela pa bodo obravnavana na drugem mestu.

Pisni in materialni viri o slikarju Eduardu Lindu

Osnovne podatke o življenju in delu slikarja Eduarda Linda prvič zasledimo v Wastlerjevem leksikonu štajerskih slikarjev iz leta 1883,² kasneje pa so bili z manjšimi spremembami povzeti v drugih leksikonih.³ Sergej Vrišer v svojih prispevkih Linda sicer bežno omenja kot pomembnega mariborskega slikarja druge polovice 19. stoletja,⁴ vendar se z njegovim življenjem in delom ni natančneje ukvarjal.⁵ Lindove portrete mariborskih županov in pomembnih meščanov v kontekstu zgodovine mariborskega rotovža in ohranjanja spomina na zasluge portretirancev v monografiji o rotovžu in znanstvenem prispevku obravnava Polona Vidmar.⁶ Ista avtorica Lindovo

oltarno sliko Križanega omenja tudi v monografiji o Umetnostni galeriji Maribor.⁷

Za rekonstrukcijo Lindovega življenja je dragocen njegov osebni arhivski fond v Pokrajinskem arhivu Maribor. V njem so ohranjeni njegovi osebni dokumenti, ki osvetljujejo njegov izvor, beležnica in tri skicirne mape z njegovimi skicami, študijami in akvareli.⁸ Večina omenjenega arhivskega gradiva ima inventarne številke Muzejskega društva v Mariboru, od koder je bilo gradivo po podatkih v inventarni knjigi Muzejskega društva preneseno najprej v arhiv Zgodovinskega društva,⁹ nato pa v Pokrajinski arhiv Maribor, kjer je danes. Muzejsko društvo v Mariboru je listine in skicirne mape pridobilo 10. marca 1904, kmalu po Lindovi smrti (umrl je 12. februarja 1904); sočasno je Muzejsko društvo pridobilo tudi nekaj Lindovih osebnih predmetov.¹⁰ V Lindovem osebni arhivskem fondu je ohranjena še njegova beležnica, vendar nima pritrjene številke Muzejskega društva v Mariboru in ni vpisana v društveno inventarno knjigo. V notranjosti beležnice je ovalni žig s slovenskim napisom *Muzejsko društvo v Mariboru*, kar vendarle dokazuje, da je v Pokrajinski arhiv prišla iz zbirke tega društva. Poleg Lindovega osebnega arhiva je za rekonstrukcijo njegove vloge v Mariboru pomemben fond Evangeljske verske občine v Mariboru, ohranjen v Pokrajinskem arhivu Maribor,¹¹ v katerem se Lind večkrat omenja, v njem pa je ohranjena tudi slikarjeva smrtovnica.¹² Smrt Eduarda Linda je vpisana tudi v mrliško knjigo mariborske evangeličanske skupnosti, ki jo hranijo v evangeličanski cerkvi v Mariboru.¹³

Poleg navedenih arhivskih fondov so za raziskavo Lindovega življenja pomembne omembe v digitaliziranih tiskanih virih, predvsem v adresarjih mest Hamburg, Altona in Maribor ter v mariborskem časniku *Marburger Zeitung*.¹⁴

Glavni vir za obravnavo Lindovih ohranjenih slikarskih del je dokumentacija zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor, ki jo sestavljajo aktualna inventarna knjiga kulturnozgodovinskega oddelka, v katero so vpisana slikarska dela, ter njene predhodnice – Baševa inventarna knjiga, ki je nastala po drugi svetovni vojni, ter inventarni knjigi Muzejskega društva v

¹ Bevc Varl, *Odpri depo*, brez paginacije; PMM, Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelak.

² Wastler, *Steierisches Künstlerlexicon*, str. 88.

³ Wastler, Lind, Eduard, str. 325; Lind, Eduard (geslo), *Dictionnaire critique*, Tome sixieme, str. 671–672; Prašelj, Lind, Eduard (1827–1904), str. 217.

⁴ Vrišer, Likovna dejavnost, str. 628; Vrišer, Umetnost, str. 86. Riehl v prispevku o štajerskih slikarjih Linda ne omenja (Riehl, Die steierische, str. 237–262).

⁵ Simoniti in Legat, Sergej Vrišer, str. 419–477.

⁶ Vidmar, *Mariborski rotovž*; Vidmar, Porträts, str. 203–230.

⁷ Vidmar, *Umetnostna galerija*.

⁸ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), ena arhivska skatla.

⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, str. 47, 48.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ SI PAM/1846, Evangeljska verska občina Maribor (1847–1945), 74 arhivskih skatel.

¹² SI PAM/1846, Evangeljska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 9.

¹³ Evangeličanska cerkvena občina Maribor, Totenbuch, Band III, vom 1888–1904, str. 58.

¹⁴ Vsi uporabljeni tiskani viri so citirani v sprotih opombah.

Mariboru¹⁵ in Zgodovinskega društva.¹⁶ Slikarska dela Eduarda Linda so v zbirko Pokrajinskega muzeja Maribor prišla na različne načine v različnih obdobjih. Glede na trenutno stanje raziskav je Pokrajinski muzej Maribor edini slovenski muzej, ki hrani Lindova slikarska dela.

Življenjska pot Eduarda Linda do prihoda v Maribor

Iz zapisa v Wastlerjevem leksikonu štajerskih slikarjev izvemo, da se je Eduard Lind rodil 28. novembra 1827 v Hamburgu. V Mariboru naj bi se naselil leta 1856. V leksikonu je opredeljen kot slikar portretov, ki pa izjemoma naslika tudi kakšno religiozno delo. Od slikarskih del so omenjeni slika Križanega za evangeličansko cerkev v Mariboru iz leta 1865 ter portreti Jakoba Badla (1877), Heinricha von Gasteigerja ter županov Tappeinerja (1863, 1880) in dr. Mathäusa Reiserja.¹⁷ V Thieme-Beckerjevem leksikonu upodabljajočih umetnikov o Lindu izvemo, da se je izučil v Hamburgu, o letu njegovega prihoda na Štajersko pa avtor besedila ni bil prepričan, saj je zapisal letnici 1853 oziroma 1856 (?). Lind naj bi se stalno naselil v Mariboru in se spoprijateljil s slikarjem Ferdinandom Maličem (Mallitschem). Avtor navaja, da naj bi Lind poleg nekaj portretov in Križanega za evangeličansko cerkev slikal krajine in arhitekturo.¹⁸ Leksikon umetnikov Emmanuela Benézita prinaša Lindove rojstne podatke in ga omenja kot portretista mariborskega meščanstva ter slikarja krajin in arhitekture. Od slikarskih del je omenjeno le Križanje za evangeličansko cerkev v Mariboru.¹⁹ V Avstrijskem biografskem leksikonu je poleg že omenjenih del kot Lindovo delo navedena še kopija votivne slike iz Ruš z veduto Maribora iz leta 1877. Lind naj bi po podatkih v tem leksikonu v Maribor prišel že leta 1854 in tu umrl 13. februarja 1904, prav tako pa je omenjeno, da nekaj njegovih del hranijo v Deželnem muzeju (*Landesmuseum*) v Mariboru, dokumente, beležnico in skicirne zvezke iz njegove zapuščine pa v arhivu v Mariboru.²⁰

Eduard Lind – prišlek iz Hamburga

V Wastlerjevem leksikonu navedene rojstne podatke Eduarda Linda okvirno potrjuje izpis iz krstne knjige cerkve sv. Pavla (St. Pauli) v Hamburgu iz leta

1843, ohranjen v Lindovem arhivskem fondu v Pokrajinskem arhivu Maribor,²¹ kjer je zapisano: »Leta tisoč osemsto sedemindvajset (1827) dne triindvajsetega novembra sta Peter Christian Lind, dimnikar iz Hamburga, in njegova soproga Engel Catharina Elisabeth, rojena Bluhme, iz Altone, dala krstiti osemindvajsetega (28) novembra tega leta rojenega sina Johanna Carla Eduarda Linda. Botri so bili: Johann Wilhelm Lind / Catharina Elisabeth Lind / Johanna Elisabeth Henriette Dubers. / [neberljivo] / von Hamburg / 23. Februar 1843 / Subfide Pastoralis / [neberljivo] Pastor / zu St. Pauli.«²² (slika 1) Pri zapisu gre najverjetneje za spodrseljaj zapisovalca, ki navaja, da sta starša 23. novembra 1827 krstila 28. novembra rojenega sina. Lindove rojstne podatke, navedene v Wastlerjevem leksikonu, moramo torej z 28. novembra 1827 popraviti na 23. november 1827. Dokument poleg rojstnih podatkov prinaša popolno ime slikarja – Johann Carl Eduard Lind – ter popolna imena njegovih staršev in botrov.²³

Priimek Lind v adresarjih Hamburga²⁴ prvič zasledimo leta 1784, ko se omenja Johann Heinrich Lind.²⁵ Od leta 1801 zasledimo krojaškega mojstra J. C. D. Linda.²⁶ Po letu 1807 se v Altoni omenja čevljarški mojster Johann Christian Lind.²⁷ Omenjenih oseb ne moremo povezati z mariborskim slikarjem Lindom. Od leta 1809 se v adresarjih omenja dimnikar S. Lind²⁸ in od leta 1813 dimnikar Samuel Lind.²⁹ Leta 1825 v adresarjih Hamburga poleg Samuela Linda zasledimo dimnikarja Christiana Linda, najverjetneje njegovega sina.³⁰ Oba se omenjata kot dimnikarja do leta 1843, ko ob Samuelu zasledimo le zapis »Sen.« (senior), poklic dimnikarja pa je izpuščen. Christian je omenjen kot »Jun.« (junior).

²¹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2. Krstni list Eduarda Linda je Muzejsko društvo Maribor pridobilo 16. marca 1904 kot dar Adalberta Reichmayerja. Leta 1925 je bil dokument predan v arhiv Zgodovinskega društva (PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 16. 3. 1904, inv. št. 1105, str. 48). Listina ima še zmeraj pritrjeno papirnato etiketo Muzejskega društva v Mariboru in ovalni žig s slovenskim napisom *Muzejsko društvo v Mariboru*.

²² Izpis iz krstne knjige cerkve sv. Pavla v Hamburgu iz leta 1827, št. 291, list 152 (SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Izpis iz krstne knjige, 23. 2. 1843).

²³ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Izpis iz krstne knjige, 23. 2. 1843.

²⁴ Adresarji za mesto Hamburg od leta 1698 so dostopni na spletni strani Državne in univerzitetne knjižnice Hamburg: <https://agora.sub.uni-hamburg.de/subhh-adress/digbib/start>

²⁵ *Hamburger Kaufmannsalmanach auf das Jahr 1784*, brez paginacije.

²⁶ *Hamburgisches Adress-Buch auf das Jahr 1801*, str. 146.

²⁷ *Altonaisches Adressbuch für das Jahr 1807*, str. 98.

²⁸ *Hamburgisches Adress-Buch auf das Jahr 1809*, str. 198. S. Lind je stanoval na naslovu Hamburg Berg 2te Carlstrasse no. 98.

²⁹ *Altonaisches Adress-Buch für das Jahr 1813, Supplement zum Altonaischen Adress-Buche 1813 für das Jahr 1814*, str. 23. Samuel Lind je stanoval v četrti Hamburg Berg, Reichenstrasse no. 260.

³⁰ *Hamburgisches Adress-Buch für das Jahr 1825*, str. 230. Christian se omenja na naslovu Langereihe üb. No. 463 4te Einf.; Samuel se omenja na naslovu Langereihe no. 447.

¹⁵ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg.

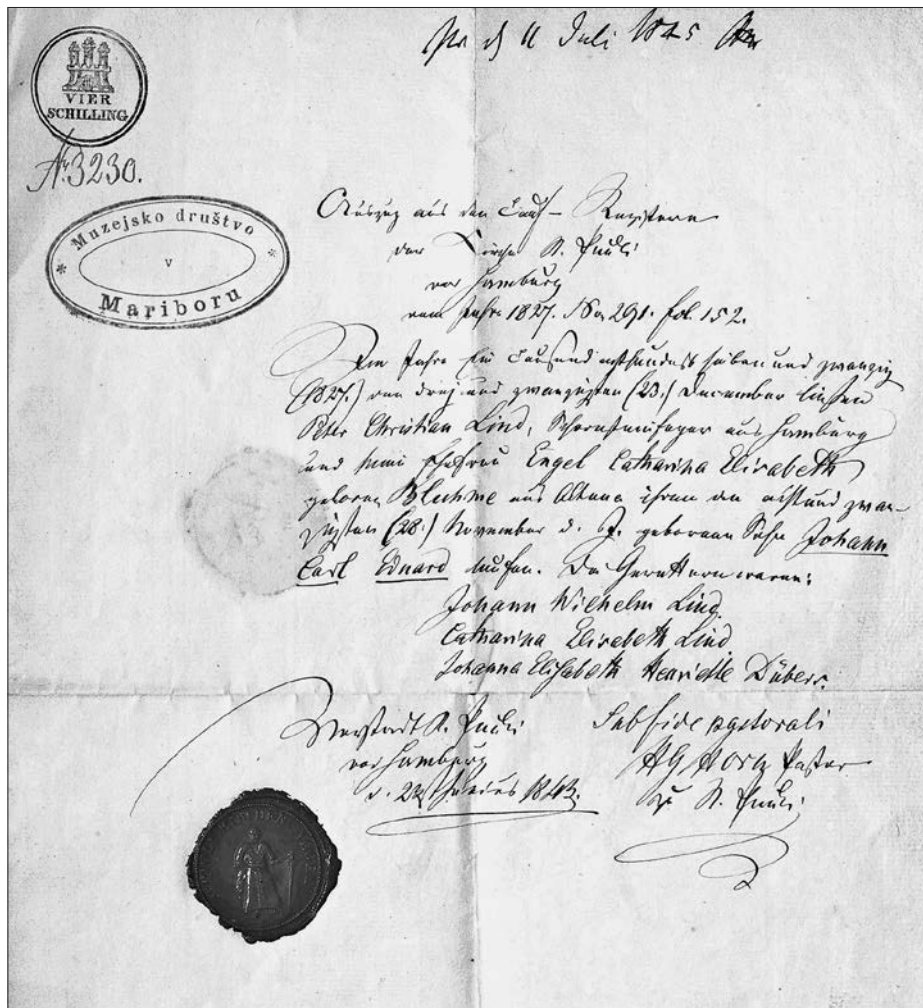
¹⁶ PMM, Inventarna knjiga zgodovinskega društva (Glavni zapisnik muzeja Zgodovinskega društva v Mariboru, 1904–19.).

¹⁷ Wastler, *Steierisches Künstlerlexikon*, str. 88.

¹⁸ Wastler, Lind, Eduard, str. 325.

¹⁹ Lind, Eduard (geslo), *Dictionnaire critique*, Tome sixieme, str. 671–672.

²⁰ Prašelj, Lind, Eduard (1827–1904), str. 217. Podatek o datumu smrti je napačen, saj je po podatkih v mrliški knjigi Lind umrl 12. februarja 1904.

Slika 1: Izpis iz krstne knjige cerkve sv. Pavla v Hamburgu, 23. februar 1843 (SI PAM).

Oba sta stanovala v mestni četrti St. Pauli na naslovu *Langestrasse 51*³¹ vse do leta 1861, ko je Samuel najverjetneje umrl, saj se odtlej ne omenja več.³² Po letu 1848 je ime Linda mlajšega zapisano kot Christian Peter Lind,³³ kar nas pripelje do sklepa, da gre za očeta našega slikarja Eduarda Linda. Dimnikar Christian Peter Lind se v adresarjih omenja do leta 1871,³⁴ leta 1872 pa je na naslovu vpisana le še vdova po Christianu Petru Lindu.³⁵

Od leta 1830 se v adresarjih Hamburga omenja tudi slikar Johann Wilhelm Lind,³⁶ verjetno istoveten z botrom Eduarda Linda, navedenim v omenjenem izpisu iz krstne knjige. Od leta 1861 se najprej na istem naslovu kot Johann Wilhelm Lind, kasneje pa tudi drugod, omenja še S. R. Lind. Oba sta v adresarju Hamburga vpisana v rubriki »*Meister des Maler-amtes / Dekorationsmaler*«. ³⁷

Morda je Eduard Lind potreboval izpis iz krstne knjige zaradi vstopa v uk, saj je leta 1846 zaključil triletno učno dobo pri slikarskem mojstru J. von Diecku v Altoni, 27. junija tega leta pa mu je bilo izdano pomočniško pismo.³⁸ (slika 2) V dokumentu je zapisano:

tem naslovu se leta 1869 in 1870 omenja tudi Adolph Lind, knjigovez in galanterist.

³¹ Od leta 1835 sta Christian in Samuel stanovala na istem naslovu drug nad drugim; Christian se omenja na naslovu St. Pauli, Lange Reihe no. 447, Samuel pa na naslovu St. Pauli, Lange Reihe üb. No. 447 (*Hamburgisches Adress-Buch für 1835*, str. 168). Od leta 1836 se Christian omenja na naslovu St. Pauli, Lange Reihe no. 14, Samuel pa na naslovu St. Pauli, Lange Reihe üb. no. 14 (*Hamburgisches Adress-Buch für 1836*, str. 176, 177). Leta 1843 se oba omenjata na naslovu St. Pauli, Langestrasse 51 (*Hamburgisches Adress-Buch für 1843*, str. 140).

³² *Hamburgisches Adreßbuch für 1861*, str. 161.

³³ *Hamburgisches Adress-Buch für 1848*, str. 164.

³⁴ *Hamburgisches Adressbuch für 1871*, str. 242.

³⁵ *Hamburgisches Adressbuch für 1872*, str. 248. Leta 1872 je na istem naslovu prvič omenjen dimnikar C. C. P. Lind. Na is-

³⁶ *Hamburgisches Adress-Buch für das Jahr 1830*, str. 227. Johann Wilhelm se omenja na naslovu Dammthorwall no. 65, od leta 1832 na naslovu Caffamacherreihe no. 171, po letu 1845 pa na naslovu Caffamacherreihe no. 30.

³⁷ »Slikarski mojstri / Dekorativni slikarji«, *Hamburgisches Adreßbuch für 1861*, str. 469.

³⁸ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Pomočniško pismo, 1846. Listina ima pritrjeno papirnato

Slika 2: Pomočniško pismo Eduarda Linda, 27. 6. 1846 (SI PAM).

»Izbrani starešine častitljive službe slikarjev v kraljevem danskem obmorskem trgovskem mestu Altona oznanjamo, da je bil pokazatelj tega dokumenta, po imenu Johann Carl Eduard Lind, rojen v predmestju St. Paul v Hamburgu, pri našem mojstru gospodu v. Diecku od četrtega dne po sv. Janezu leta 1843 do četrtega dne po sv. Janezu leta 1846 tri leta v uku in se v tem času obnašal kot zglede vajenec. Po zaključeni učni dobi je napravil izdelek za vajeniški izpit in bil četrtega dne po sv. Janezu, 27. junija, leta 1846 s strani častitljive ustanove odpuščen iz uka in razglašen za pomočnika. Vljudno naprošamo vse tiste upravne organe in osebe, ki jim bo predloženo to pomočniško pismo, da navedenega J. C. E. Lind spoznajo kot redno razpisanega slikarskega pomočnika ter ga tako tudi obravnavajo in [neberljivo]. Pomočniško pismo so lastnoročno podpisali starešine, učni mojster in vajenec ter je pečateno z uradnim pečatom. Tako se je zgodilo, v Altoni, 27. junija 1846. / Podpis starešin / G. F. J. Feldkamp / J. C. Wright / Podpis učnega mojstra: / J. von Duch / Podpis vajenca: / C. J. E. Lind.«³⁹

Eduard Lind je v pomočniškem pismu imenovan le kot »Maler« (slikar), vendar imena mojstra in starešin dokazujejo, da se je Lind dejansko izučil na področju risanja in slikanja. V adresarju Altona za leto 1846 je vpisan Jakob von Dieck »Zeichnenlehrer« (učitelj risanja),⁴⁰ ki je najverjetneje istoveten s slikarskim mojstrom, pri katerem je bil Lind v uku in je podpisan na obravnavanem dokumentu. V istem adresarju se omenjata tudi slikarski mojster Gottfr. Friedr. Jach. Feldkamp »starešina, učitelj risanja v cehovski hiši in na svojem domu; trgovina z grafikami in risarskimi pripomočki, izposojevalnica, za ljubitelje risarske umetnosti ...«⁴¹ in »Malermeister« (slikarski mojster) Joh. Carl Wright,⁴² oba podpisana v Lindovem pomočniškem pismu.

Za obdobje med letoma 1846 in 1850 žal ne vemo, kaj je Lind počel in kje se je zadrževal. V adresarjih Altona in Hamburga se ne omenja. Naslednji znani dokument je t. i. domovinsko potrdilo, ki je bilo Lindu izdano leta 1850 v Hamburgu.⁴³ (slika 3) Služilo mu je kot legitimacija v tujini in sočasno

etiketo Muzejskega društva v Mariboru z oznako: G.(rund) B(uch) 10 / 1.(aufende) Z.(ahl) 1084. Pomočniško pismo Eduarda Linda je Muzejsko društvo Maribor z nakupom pridobilo 10. marca 1904 iz zapuščine E. Linda. Kasneje je bila listina predana v arhiv Zgodovinskega društva (PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1084, str. 47).

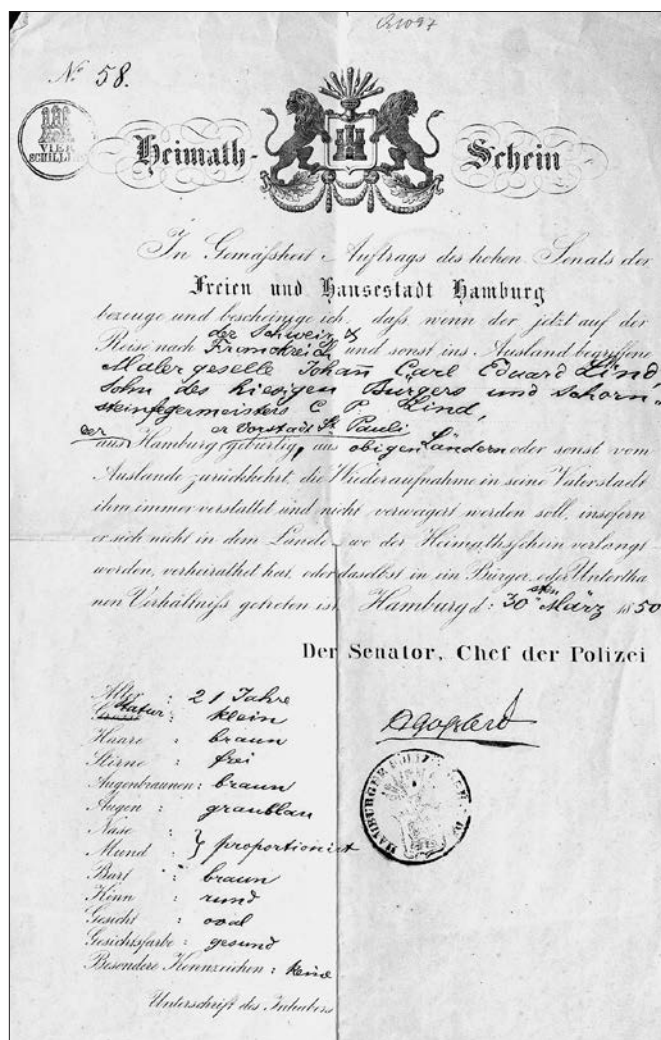
³⁹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Pomočniško pismo, 1846.

⁴⁰ *Altonaisches Address-Buch für 1846*, str. 22. Stanoval je na Lindenstrasse 20 v Altoni.

⁴¹ Prav tam, str. 29. Stanoval je na Johannistrasse 22 v Altoni.

⁴² Prav tam, str. 124. Stanoval je na Bergstrasse 103 v Altoni.

⁴³ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Domovinsko potrdilo, 30. 3. 1850. Domovinsko potrdilo Eduarda Linda nima inventarne številke Muzejskega društva v Mariboru, prav tako ni vpisano v društveno inventarno knjigo.

Slika 3: Domovinsko potrdilo Eduarda Linda, 30. marec 1850 (SI PAM).

kot dovolilnica za vrnitev v rodno mesto. Očitno se je Lind v tem času odpravil na študijsko potovanje, kar je bilo nujno za pridobitev mojstrskega naziva. Iz listine je razvidno, da se je slikarski pomočnik (Mallergeselle) namenil v Švico, Francijo in nasploh v tujino: »Domovinsko potrdilo / po naročilu visokega senata / svobodnega hanzeatskega mesta Hamburg / pričam in potrjujem, / da se lahko sedaj na potovanje v Švico, Francijo in na splošno v tujino odpravljajo se / slikarski pomočnik Johan Carl Eduard Lind, / sin tukajšnjega meščana, dimnikarja C. P. Linda, / rojen v predmestju St. Pauli v Hamburgu, / ob vrnitvi iz zgoraj naštetih dežel / oziroma tujine zmeraj vrne v rodno mesto, / kar mu mora biti zmeraj omogočeno in nikoli preprečeno, če / se v deželi, kjer je zahtevano domovinsko potrdilo, / ne bo poročil oziroma tam postal meščan ali podložnik. Hamburg, 30. marca 1850. Senator, šef policije [podpis neberljiv, žig] / Starost: 21 let / Postava: majhna / Čelo: / visoko / Lasje: rjavi / Obrvi: rjave / Oči: sivomodre / Nos / Usta / proporcionirana / Brada: rjava / Brada: okrogla / Obraz: ovalen / Barva kože: zdrava / Poseb-

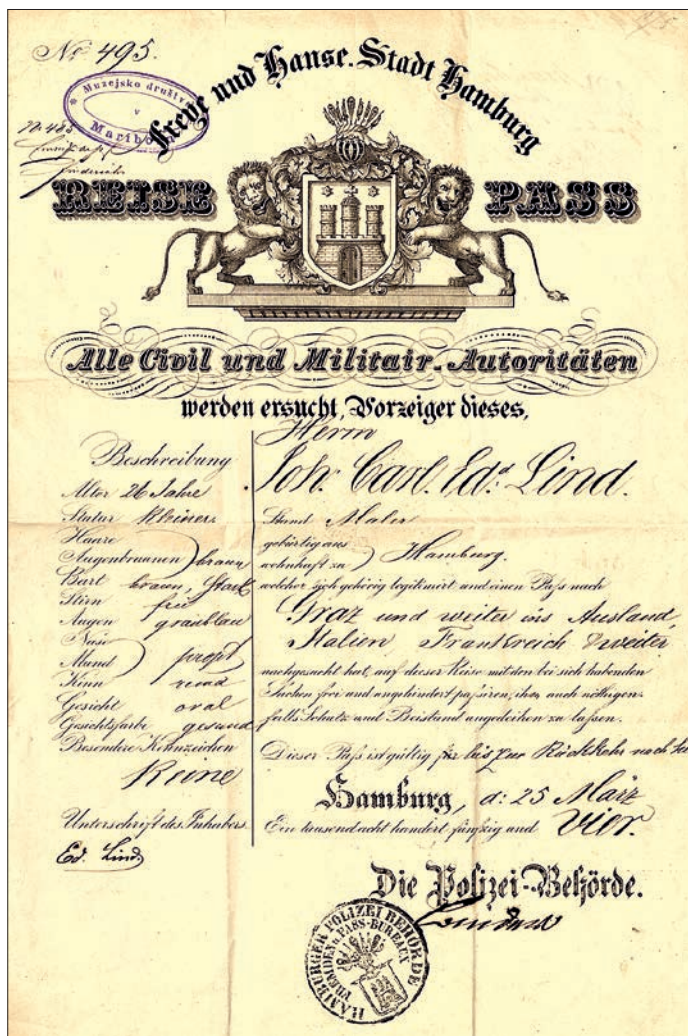
nosti: nobenih / Podpis lastnika.«⁴⁴ Sestavni del dokumenta je tudi opis Lindovih telesnih značilnosti, kar nam omogoča, da si ga vsaj delno predstavljamo.

Kje in kdaj, če sploh, je Lind pridobil mojstrski naziv, žal ne vemo, saj mojstrskega spričevala ali knjižice ne poznamo. V različnih pisnih virih iz njegovega mariborskega obdobja zasledimo, da ga pisci imenujejo celo »akademski slikar«, kar je zapisano tudi v njegovi smrtovnici.⁴⁵ Ali gre zgolj za nedoslednost kronistov, ki so na ta način želeli poudariti njegovo slikarsko sposobnost, ali za dejstvo, žal ne vemo. Z gotovostjo lahko trdimo, da ni študiral na umetniških akademijah v Hamburgu, Münchnu ali na Dunaju, saj v njihove evidence ni vpisan.⁴⁶

⁴⁴ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Domovinsko potrdilo, 1850.

⁴⁵ SI PAM/1846, Evangeljska verska občina Maribor, šk. 9, Todenbeschauschein, Eduard Lind, umrl 12. 2. 1904.

⁴⁶ Za posredovanje podatkov se zahvaljujem Julii Mummenhoff (Archiv der Hochschule für bildende Künste Hamburg), dr. Caroline Sternberg (Archiv der Akademie der Bildenden

Slika 4: Potna listina Eduarda Linda, 25. 3. 1854 / 3. 12. 1855 (SI PAM).

V Pokrajinskem arhivu Maribor ohranjena potna listina iz let 1854/1855⁴⁷ priča o tem, da se je Lind s potovanja v tujino vrnil domov, nato pa je ponovno nameraval na tuje. Besedilo na prvi strani dokumenta se glasi: »Svobodno in hanzeatsko mesto Hamburg / Potni list / Vse civilne in vojaške avtoritete naprošamo, da predlagatelju tega dokumenta, gospodu Joh. Carlu Ed. Lindu, / po poklicu slikarju, / rojenemu v Hamburgu, / stanujočemu v Hamburgu, / ki se je tukaj legitimiral in zaprosil za potni list za potovanje v Gradec in dalje v tujino, / v Italijo, Francijo in še naprej, / na tem potovanju z vsemi stvarmi, ki jih ima pri sebi, omogočijo

prosto pot / ter mu po potrebi nudijo zaščito in pomoč. / Ta potni list je veljaven do prihoda domov. / Hamburg, 25. marca / tisoč osemsto petinpetdeset / Opis / starost 26 let / postava manjša / lasje / obrvi rjave / brada močna, rjava / čelo visoko / oči sivomodre / nos / usta proporcionalna / brada okrogla / obraz ovalen / barva obraza zdrava / posebnosti nobenih / Podpis imetnika Ed. Lind. / Policijski organ [podpis neberljiv]. Okrogel žig: Policijski organ Hamburg / Urad za tujce in potovalne dokumente.«⁴⁸ (slika 4) Iz dokumenta poleg že znanih podatkov izvemo, da mu je bilo dovoljenje izdano za potovanje proti Gradcu, v Italijo, Francijo in še naprej. Sklepati torej smemo, da je v Gradcu v tem času že imel stike, sicer v potni listini ne bi bilo tako natančno opredeljeno, da je namenjen prav v Gradec. Na hrbtni strani istega dokumenta pa najdemo tudi žig in napis graške policije, kjer je navedeno, da je Lind Gradec zapustil 3. decembra 1855

⁴⁷ Künste München) in dr. Evi Schober (Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien).
SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Potna listina, 1854/1855. Potno listino Eduarda Linda je Muzejsko društvo v Mariboru pridobilo 16. marca 1904 kot dar Adalberta Reichmayerja. Leta 1925 je bila predana v arhiv Zgodovinskega društva (PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 16. 3. 1904, inv. št. 1104, str. 48). Listina ima pritrjeno papirnato etiketo Muzejskega društva v Mariboru.

⁴⁸ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Potna listina, 1854/1855.

Slika 5: Eduard Lind, *Avtoportret* (?), o. pl., okoli leta 1900 (Pokrajinski muzej Maribor; foto: Tomo Jeseničnik).

in se namenil v Maribor.⁴⁹ Sestavni del dokumenta je tudi osebni opis potnika, ki sovpada z opisom v dokumentu iz leta 1850, le da je bil Lind zdaj star 26 let.⁵⁰ Obravnavani dokument je za rekonstrukcijo življenjske poti Eduarda Linda izjemno pomemben, saj dokazuje, da se je Lind uradno preselil v Maribor decembra 1855.

Opis slikarjevega videza v omenjenih listinah je dragocen, saj ga lahko primerjamo z Lindovim domnevnim avtoportretom v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor.⁵¹ Po podatkih v inventarni knjigi Zgodovinskega društva v Mariboru je delo društvo pridobilo z nakupom v starinarni Schell na Koroški cesti za 150 fl (goldinarjev).⁵² V reviji *Izvestje muzejskega društva v Mariboru* v rubriki Društveni glasnik v poročilu o delu Muzejskega društva v Mariboru

za leto 1935 pa preberemo, da je Lindov avtoportret kupilo Muzejsko društvo.⁵³ Lindov avtoportret je vpisan tudi v Baševo inventarno knjigo, v kateri je navedeno, da je delo pridobilo Muzejsko društvo leta 1935 z nakupom od Alojza Zorattija.⁵⁴ Kljub nasprotujočim si zapisom lahko delo prepoznamo v današnji zbirki slikarstva Pokrajinskega muzeja Maribor.⁵⁵ Sergej Vrišer je ob vpisu obravnavanega dela v aktualni inventarni knjigi ob naslovu dela »Eduard Lind, Avtoportret« pripisal vprašaj. Gre za portret majhnega formata, ki prikazuje zgubanega starejšega moškega dobrodušnega izraza, s sivimi lasmi in brado, vendar z rjavimi očmi, kar ne ustreza podatkom iz Lindovih dokumentov, v katerih je navedeno, da je imel sivomodre oči. (slika 5)

V času izdaje potne listine in Lindovega odhoda iz Hamburga je tam delalo mnogo slikarskih mojstrov. Leta 1855 je v adresarjih Hamburga v rubriki »Maler« (slikarji) v prvi skupini »Meister des Maler-

⁴⁹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, Potna listina, 1854/1855. V zbirkah Mestnega arhiva v Gradcu (Stadtarchiv Graz) ni podatka o tem, da bi bil Eduard Lind tam dejansko prijavljen. Za posredovanje informacij se zahvaljujem gospodu Mag. Petru Schintlerju, znanstvenemu sodelavcu.

⁵⁰ Glej op. 44.

⁵¹ PMM, Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelek, Eduard Lind, Avtoportret (?), inv. št. N. 000082, o. pl., v. 26 cm, š. 21 cm, okoli leta 1900.

⁵² PMM, Inventarna knjiga Zgodovinskega društva (Glavni zapisnik muzeja Zgodovinskega društva v Mariboru, 1904–19..), Eduard Lind, Avtoportret, inv. št. 1829, pridobljena leta 1935, str. 49.

⁵³ Društveni glasnik, str. 29.

⁵⁴ PMM, Inventarna knjiga dr. Franja Baša, št. 6, Eduard Lind, Avtoportret, inv. št. 6167, o. pl., v. 26 cm, š. 21 cm, okoli leta 1900. Alojz Zoratti (1874–1960) je bil mariborski kipar in pozlatar, ukvarjal pa se je tudi z restavratorskimi posegi. Gl. Vrišer, Alojz Zoratti, *Slovenski biografski leksikon*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/> (21. 11. 2021).

⁵⁵ Glej op. 51.

Slika 6: Eduard Lind, Risba pokrajine s cerkvijo in gradičem (zgoraj), desno spodaj napis Seekirchen 4. July 52, ter risba istega kraja z drugega zornega kota in z gorami v ozadju (spodaj) (SI PAM).

amtes« (slikarski mojstri) vpisanih 153 mojstrov.⁵⁶ Sledijo rubrike, ki so mnogo bolj precizne in povedo več o specializaciji mojstrov, in sicer: »Decorations-maler« (dekorativni slikarji, 18 oseb), »Glas- und Porzellan-Maller« (slikarji na steklo in porcelan, 6 oseb), »Historien-Maler« (historični slikarji, 1 oseba), »Kunst-Maler« (umetniški slikarji, 15 oseb), »Landschaft-Maler« (krajinarji, 3 osebe), »Marine-Maler« (slikarji marin, 1 oseba), »Portraet-Maler« (portretisti, 26 oseb), »Rouleaux-Maler« (slikarji rolojev, 17 oseb), »Schrift- und Schilder-Maler« (slikarji napisov in znakov, 7 oseb), »Wappen-Maler« (slikarji grbov, 1 oseba).⁵⁷ Med njimi Eduard Lind ni omenjen.

Omembe krajev v skicirnih mapah Eduarda Linda

Kam natančno je pot vodila Eduarda Linda, potem ko so mu 30. marca 1850 v Hamburgu izdali domovinsko potrdilo, še ne vemo. Kraje, v katerih se je zadrževal, lahko vsaj delno razberemo z risb, študij in akvarelov v dveh od treh njegovih skicirnih map,⁵⁸

ki imajo mestoma zapisana sicer slabo berljiva imena krajev in letnice nastanka. Izvirajo iz časa, ko Lind še ni živel in delal v Mariboru. Na tem mestu nas zanimajo predvsem kot vir za rekonstrukcijo njegove življenjske poti, hkrati pa kažejo, s kakšnimi študijami se je ukvarjal v zgodnji dobi svojega ustvarjanja.

V prvi skicirni mapi (inv. št. 1085 Muzejskega društva v Mariboru) so risbe in skice s svinčnikom in ogljem, ki prikazujejo pokrajino, gozd, grič z obcestnim naseljem, park z leseno klopco, park s stopniščem in stavbo ter ulico z drevesi, vendar nobena od njih nima datacije, skope opombe, napisane s svinčnikom, pa so zbledele in težko berljive, tako da jih ne moremo povezati s kraji njihovega nastanka.⁵⁹

cirne mape Eduarda Linda je Muzejsko društvo v Mariboru z nakupom pridobilo 10. marca 1904 iz zapuščine Eduarda Linda (PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1085, 1086, 1087, str. 47). Na zvezkih so še zmeraj pritrjene papirnate etikete z inventarnimi številkami Muzejskega društva v Mariboru.

⁵⁹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 2, skicirna mapa inv. št. 1085. V skicirno mapo je vložen asimetrično obrezan kos platna, poslikan s portretom mladega moškega z rjavimi očmi in brado (o. pl., v. 16,5 cm, š. 20,5 cm). Fragment ima na hrbtni strani pritrjeno papirnato etiketo z inventarno številko 1066 Muzejskega društva v Mariboru in

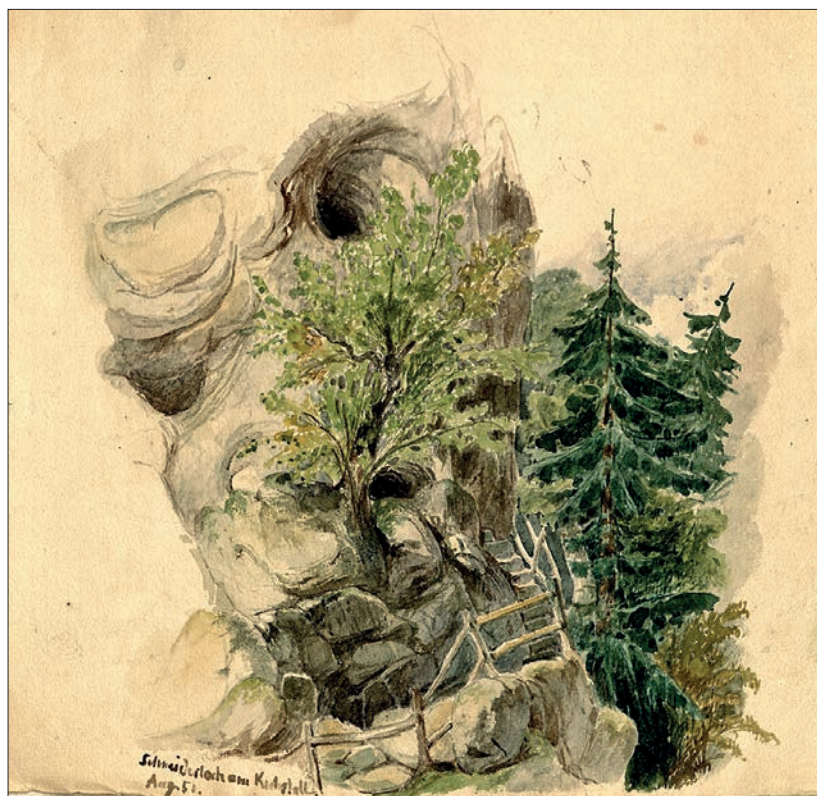
⁵⁶ Hamburgisches Adress-Buch für 1855, str. 520, 521.

⁵⁷ Prav tam, str. 521, 522.

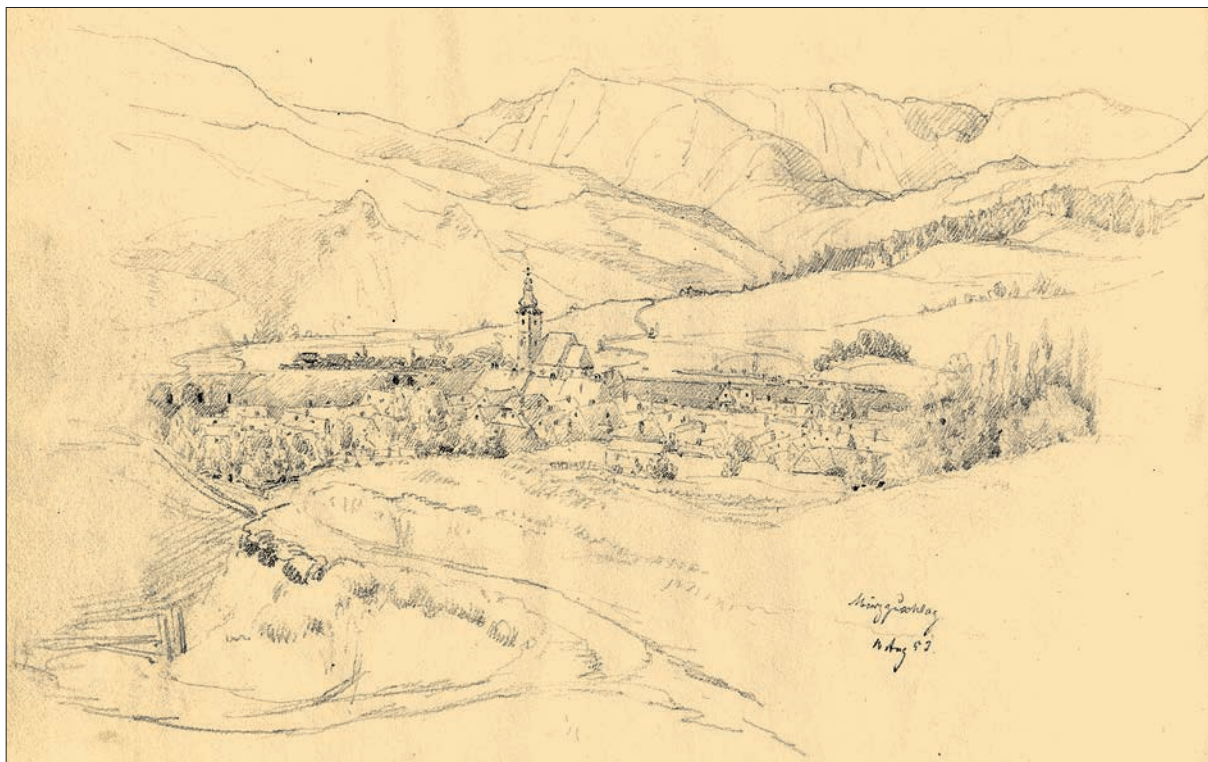
⁵⁸ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1. Vse tri ski-

Slika 7: Eduard Lind, Veduta mesta Dresden, akvarel, desno spodaj napis: Dresden 7. Juni. 50. (ali 51?) (SI PAM).

Slika 8: Eduard Lind, Skalni previs z votlino, stezo in drevesi, levo spodaj napis: Schneiderloch am Kuhstall, Aug 50 (ali 51?) (SI PAM).

Slika 9: Eduard Lind, Veduta mesta Mürrzuschlag pred gorato pokrajino, risba s svinčnikom, desno spodaj napis: Mürrzuschlag / 16 Aug 52 (SI PAM).

V drugi skicirni mapi (inv. št. 1086 Muzejskega društva v Mariboru) so risbe, skice in študije s svinčnikom in tušem. Prevladujejo študije arhitekturnih elementov (kapitelov, stebričev, frizov, baz), svečnikov in križev, ki nimajo datacij, ter risbe in skice krajin. Slednje prikazujejo gorato pokrajino z jezerom in gradičem, veduto mesta s številnimi cerkvami pred gorsko kuliso ter pokrajino s cerkvijo in gradičem z gorami v ozadju. Na dveh risbah s svinčnikom lahko razberemo sicer težko berljiv napis *Seekirchen*, ena od njiju pa ima tudi datum 4. July 52. (slika 6) V tem primeru gre najverjetneje za kraj severno od Salzburga. Tretja risba, ki prikazuje pokrajino s samostanom (?) in dvema cerkvama, ima napis *Sept 52* in neberljivo ime kraja. V skicirnem zvezku so tudi skice in risbe hiš, dvorišča, dreves in moške figure ter risbe s tušem, ki dokumentirajo arheološko keramiko.⁶⁰

V tretji skicirni mapi (inv. št. 1087 Muzejskega društva v Mariboru) so risbe s svinčnikom, peresom in tušem, akvarelirane risbe in akvareli ter skice in študije. Med nedatiranimi deli so študije arhitekturnih elementov in ornamentike, krajine, upodobi-

tve arhitekture, vedute ter portret starejše ženske v črni krinolini in s pismom v rokah. Med datiranimi deli prevladujejo krajine in vedute v tehnikah risbe s svinčnikom, akvarela in akvarelirane risbe. Glede na zapisane datacije je večina nastala v letih 1851, 1852 in 1853. Poleg datumov so zapisana imena krajev, ki so mestoma sicer slabo berljiva, vendar večino lahko preberemo oziroma prepoznamo.⁶¹ Sklepati smemo, da se je Lind zadrževal v teh krajih.

Dela, ki so nastala leta 1850 oziroma 1851 in na katerih lahko preberemo imena krajev, pričajo o tem, da se je Lind v tem času zadrževal v Dresdnu ter v krajih vzhodno in južno od njega. Veduta mesta ob vodi v tehniki akvarela ima desno spodaj napis *Dresden, 7 Juni 51* (ali 50). Na istem listu je tudi akvarel pokrajine ob vodi z dvema gradičema in napisom *auf Antons, 7. Juni 51*. (slika 7) Na drugem akvarelu, ki prikazuje skalni previs z votlino, stezo in drevesi, je napis *Schneiderloch am Kuhstall, Aug 50* (ali 51). (slika 8) Navedena skalna votlina leži vzhodno od Dresdna ob češki meji, v narodnem parku *Sächsische Schweiz*. Prav tako vzhodno od Dresdna najdemo grad Stolpen, katerega razvaline so upodobljene na dveh risbah, od katerih ima ena napis *Stolpen, July 51*. Lepo berljiv je tudi napis na akvarelu, ki upodablja gozdarsko hišo v gozdu in ima napis

napis s svinčnikom »Ed. Lind«. Glede na vpis v inventarno knjigo Muzejskega društva v Mariboru gre za eno od 22 oljnih skic, ki jih je Muzejsko društvo z nakupom pridobilo 10. marca 1904 (PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1056–1077, str. 46).

⁶⁰ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, skicirna mapa inv. št. 1086.

⁶¹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, skicirna mapa inv. št. 1087.

Slika 10: Eduard Lind, Veduta Gradca s Schlossbergom (SI PAM).

Försterhaus am Seifersdorfer Gmund (?), 29 Juni 51. Kraj Seifersdorf leži južno od Dresdna. Letnico 51 imajo tudi akvarel skale s smrečico (napis: *Steinbruch in* [neberljivo] *Gründe*, 22. März 51), risba pokrajine z zaselkom in vasjo ter akvarel dveh dreves (napis: [neberljivo] *Grund*, 19 Aug. 51), napisi lokacij na njih pa so slabo berljivi. Leta 1851 so nastale tudi študije več moških glav.⁶²

Dela z datacijo 1852 dajo slutiti, da se je Lind v tem času zadrževal v Spodnji Avstriji in na Štajerskem. Na akvarelu z upodobitvijo skale s slapom je napis kraja sicer slabo berljiv (napis: [neberljivo] *Schlucht* / 15. 5. 52), datum pa dobro viden. Akvarelirana risba z upodobitvijo zasneženega skalnega vrha ima napis *Hochsteinkogel*, 20. Mai 52. Hochsteinkogel je vrh nad krajem Kernhof jugozahodno od Dunaja. Le dva meseca kasneje je nastala risba vedute mesta pred gorato pokrajino, ki ima lepo berljiv napis *Mürzzuschlag*, 16. Aug. 52. (slika 9) Mürzzuschlag leži nedaleč od Kernhova oziroma Hochsteinkogla v smeri proti jugu. Na risbi hribovite pokrajine z datumom 11. Sept. 52 je sicer slabo berljiv napis *Schöckel*, kar dopušča domnevo, da se je Lind leta 1852 že zadrževal na območju Gradca. V skicirki je tudi risba vedute Gradca, ki prikazuje grič Schlossberg in mesto pod njim, vendar nima napisa ali datacije.⁶³ (slika 10)

Z letnico 53 sta datirani risba pokrajine z drevesom in cerkvijo, ki ima napis *Klosterneuburg* July 53, in akvarelirana risba pokrajine, ki ima napis *Rosenberg* (Rosenburg?) ... Oct. 53. Klosterneuburg leži severno od Dunaja, za kateri Rosenberg oziroma Rosenburg gre, pa z risbe žal ni mogoče razbrati, saj prikazuje zgolj pokrajino.⁶⁴

Za raziskavo življenjske poti slikarja Eduarda Linda so posebej zanimive štiri risbe, ki domnevno prikazujejo isto poslopje na vrhu griča. Dve imata levo spodaj napis *Hörberg* oziroma *Schloss Hörberg*, vendar sta brez datacij. Gre za grad Podsreda na Kozjanskem.⁶⁵ (slika 11) Omenjene risbe s svinčnikom dokazujejo, da je Linda pot zanesla tudi na današnji slovenski del Štajerske, žal pa ne vemo, kdaj je to bilo. Domnevamo, da v času, ko se še ni posvetil portretistiki, kar je značilno za njegovo mariborsko obdobje.

Sklenemo lahko, da se je Eduard Lind v začetku petdesetih let 19. stoletja zagotovo gibal na osi med Hamburgom, Dresdnom, Dunajem, Mürzzuschlagom, Salzburgom, Gradcem in Podsredo, nato pa se je vrnil v Hamburg. Vseh krajev, ki so upodobljeni v skicirnih mapah in nimajo napisov, žal ne prepoznamo. Datirane skice, risbe in akvareli v treh skicirnih zvezkih so nastali v letih 1850–1853. V tem času je Lind očitno navezal pomembne stike v Gradcu, saj je, kot smo že zapisali, v potni listini, izdani v Hamburgu leta 1854, natančno opredeljeno, da se bo podal proti Gradcu, Italiji, Franciji in naprej.⁶⁶

Eduard Lind v Mariboru

Prihod Eduarda Linda v Maribor in vključitev v evangeličansko skupnost

Na podlagi potne listine vemo, da se je Lind uradno preselil v Maribor po 3. decembru 1855. Kot je ob njegovi smrti leta 1904 v nekrologu zapisal neznan pisec, naj bi v Maribor prišel v poznih petdesetih letih 19. stoletja, da bi poslikal strop dvorane

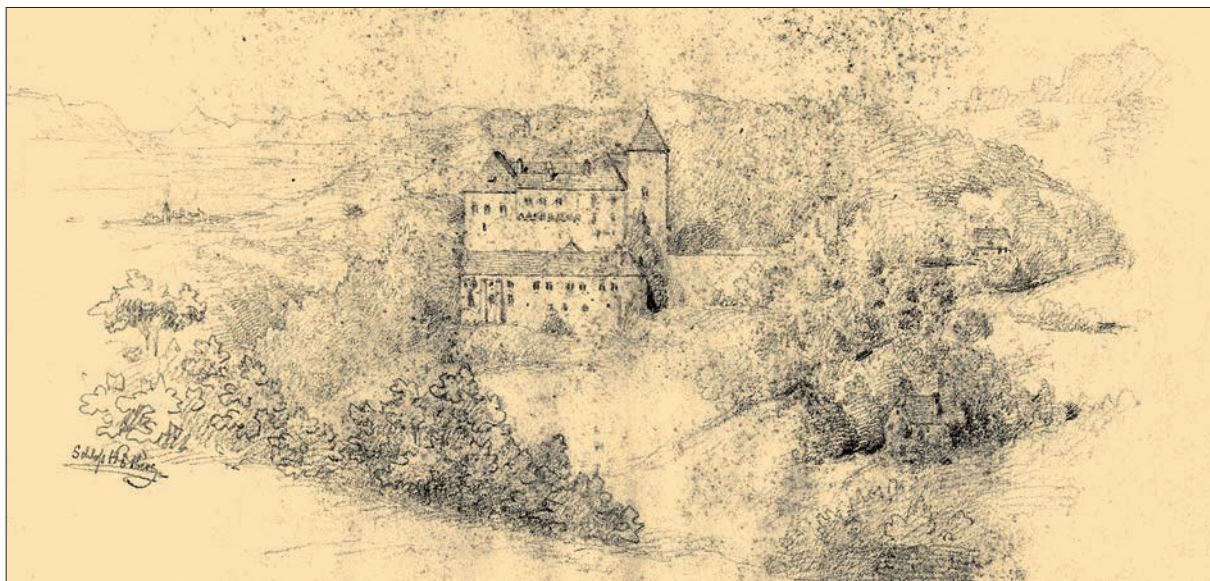
⁶² Prav tam.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Za pomoč pri identifikaciji stavb se iskreno zahvaljujem dr. Igorju Sapaču.

⁶⁶ Glej op. 48.

Slika 11: Eduard Lind, Pogled na grad Podsreda, levo spodaj napis: Schloss Hörberg (SI PAM).

mariborske kadetnice.⁶⁷ Ohlapen podatek »v poznih petdesetih letih« zanika izjava, da je prišel poslikat strop kadetnice, saj je bila ta zgrajena med letoma 1853 in 1856. Slavnostno odprtje je potekalo aprila 1856, prvi kadeti pa so bili tam nameščeni 27. aprila 1856. V kadetnici je bilo nekoč dvanajst dvoran, dve veliki dvorani sta bili levo in desno od vhodne veže.⁶⁸ Žal Lindove poslikave v mariborski kadetnici niso več vidne, saj je bila stavba večkrat prenovljena in predelana, nazadnje med letoma 2007 in 2009.⁶⁹ Časovno se podatek o Lindovem odhodu iz Gradca in otvoritev kadetnice ujemata. To bi pomenilo, da je imel Lind za poslikavo stropa na razpolago štiri mesece in pol, kar se zdi smiselno. Lind naj bi glede na zapis v časniku *Marburger Zeitung* t. i. sobno slikarstvo kmalu opustil in se posvetil portretiranju, pri tem pa dosegal lepe uspehe.⁷⁰

Kljub temu da je podatek o prihodu Eduarda Linda v Maribor ob koncu leta 1855, povzet iz potne listine, precej zanesljiv, pa o njegovi aktivnosti v mestu pred tem letom priča v Pokrajinskem muzeju Maribor ohranjeno signirano in datirano slikarsko delo. Gre za dvojni portret moža in žene iz leta 1852. Ovalna portreta srednjega formata v rezbarsko bogato okrašenem in pozlačenem okvirju je muzej pridobil leta 2004 kot dar dr. Maximiliana Leyrerja, potomca znane mariborske meščanske družine. Leyrer je dvoj-

ni portret muzeju podaril skupaj s skupino drugih slik in akvarelov, ki so bili nekoč sestavni del opreme v stanovanju družine Leyrer v Mariboru. Na desnem ovalu dvojnega portreta sta desno spodaj signatura slikarja in letnica: »Lind 52«.⁷¹ (slika 12) Glede na trenutno stanje raziskav je omenjeni dvojni portret najstarejše znano Lindovo samostojno slikarsko delo. Nastalo je še pred poslikavo mariborske kadetnice in pred Lindovo selitvijo v Maribor. Poleg podatkov, pridobljenih iz skicirnih map Eduarda Linda, tudi signatura z letnico 1852 na dvojnem portretu iz nekdanje posesti družine Leyrer potrjuje domnevo, da se je Lind na Štajerskem, v Gradcu in Mariboru gibal že pred letom 1854, ko so mu v Hamburgu izdali potno listino za potovanje v Gradec.

Ker je bil Eduard Lind prišlek, po rodu iz Hamburga, je bilo mogoče sklepati, da je bil po veroizpovedi evangeličan. Domnevo je potrdil pregled arhivskega fonda Evangelijske verske občine Maribor, zbranega v Pokrajinskem arhivu Maribor,⁷² in matičnih knjig mariborske evangeličanske skupnosti.⁷³

Priseljenci nemškega rodu, ki so prihajali v Maribor, so s seboj prinesli svojo duhovno tradicijo evan-

⁶⁷ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 5.

⁶⁸ Hartman, *Zgodovinski oris*, str. 17, 20.

⁶⁹ Krajnc Horvat, *Obnova in oživitve*, str. 60. Prav tako ne poznamo fotografij, za katere bi lahko z gotovostjo trdili, da prikazujejo Lindove poslikave. Na fotografijah, narejenih ob zadnji prenovi, sicer lahko vidimo fragmente stenskih poslikav v eni izmed dvoran v pritličju, vendar jih brez dodatnih pisnih virov ne moremo pripisati Eduardu Lindu. Glej: Krajnc Horvat, *Obnova in oživitve*, str. 63, slika 3.

⁷⁰ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 5.

⁷¹ PMM, Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelek, Eduard Lind, Dvojni portret moža in žene (dvojni oval), inv. št. N. 014029, o. pl., levo: v. 26 cm, š. 20 cm; desno: v. 25,5 cm, š. 20 cm, 1852.

⁷² SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945). Za pomoč pri obdelavi gradiva o evangeličanski skupnosti v Mariboru se zahvaljujem mag. Boštjanu Zajšku, višjemu arhivistu v Pokrajinskem arhivu Maribor.

⁷³ Za usmeritev raziskave v mariborsko evangeličansko skupnost se zahvaljujem arhivarju Nadškofijskega arhiva Maribor Gregorju Škafarju. Matične knjige mariborske evangeličanske skupnosti so ohranjene v evangeličanski cerkvi v Mariboru. Dostop do matičnih knjig mi je omogočila duhovnica evangeličanske občine Maribor, mag. Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek, za kar se ji iskreno zahvaljujem.

Slika 12: Eduard Lind, *Dvojni portret moža in žene, o. pl.*, 1852 (SI PAM; foto: Marjan Laznik).

geličanske veroizpovedi. Njihovo število se je v 19. stoletju povečalo, zato se je porajala vedno večja potreba po verskem središču. 6. decembra 1862 je bila ustanovljena Evangeličanska občina Maribor - Ptuj, ki pa v tem času še ni imela urejenih prostorov za bogoslužje. Pripadniki evangeličanske veroizpovedi so sicer že leta 1860 zbrali denar in od grofa Henrika Brandisa odkupili parcelo na Luthergasse (danes Trubarjeva ulica 1) za izgradnjo evangeličanske cerkve, vendar je bil temeljni kamen zanjo položen šele leta 1868, cerkev pa posvečena 1. avgusta 1869.⁷⁴ Sklepati smemo, da je bil Eduard Lind aktivno vključen v načrtovanje cerkvene opreme, saj je bila v oltar nameščena njegova oljna slika Križanega. Vendar pa so si evangeličani pred izgradnjo cerkve sprva uredili začasno molilnico v skladišču na Schmiedererjevi ulici (danes Strossmayerjeva ulica), decembra 1864 pa najeli prostore v nekdanji cerkvi celestink,⁷⁵ ki je danes vkomponirana v stavbo Umetnostne galerije Maribor.⁷⁶ Začasno cerkev so posvetili 24. maja

1865.⁷⁷ Za njeno opremo so od različnih donatorjev zbrali denarne prispevke, pa tudi številna darila. Oltar in prižnico je daroval gradbenik Gustav Berger, David Hartmann pa je zanju podaril les. Oltarno sliko križanega Odrešenika je prispeval Eduard Lind,⁷⁸ kar postavlja njen nastanek v leto 1865. V na novo zgrajeno evangeličansko cerkev na današnji Trubarjevi ulici je bila slika leta 1869 le prenesena. Navedeno potrjuje vpis dela v Lindovi osebni beležnici, ohranjeni v Pokrajinskem arhivu Maribor, v kateri je Lind v letih 1861–1890 vodil evidenco o naročilih slikarskih del. Iz zapisa je razvidno, da je avtor evangeličanski skupnosti zaračunal le 50 goldinarjev za povračilo nastalih stroškov, delo pa opravil brezplačno. Oltarna slika Križanje je bila gotova 20. maja 1865,⁷⁹ le štiri dni pred posvetitvijo začasne cerkve na Gospejini ulici. Slika Križanje se je do danes ohranila v evangeličanski cerkvi na Trubarjevi ulici. Cerkev je bila leta 1908 prenovljena, prestala je dve svetovni vojni, nacionalizacijo in denacionalizacijo leta 1994 ter bila takrat tudi obnovljena.⁸⁰ Leta 2008 je bila sli-

⁷⁴ Zajšek, »*Biti Nemec*«, str. 32, 33, 43. O evangeličanski skupnosti v Mariboru glej tudi: Zajšek, *Nemška evangeličanska*; Zajšek, *Gründung*; Zajšek, *Tudi nam pripada*; Trauner, *Konfessionalität und Nationalität*.

⁷⁵ Zajšek, »*Biti Nemec*«, str. 34.

⁷⁶ O gradbeni zgodovini Umetnostne galerije Maribor glej: Vidmar, *Umetnostna galerija*.

⁷⁷ Zajšek, »*Biti Nemec*«, str. 34.

⁷⁸ Prav tam, str. 35.

⁷⁹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, Beležnica, str. 16.

⁸⁰ O arhitekturni zgodovini evangeličanske cerkve v Mariboru glej: Sapač, *Katalog*, str. 502.

Slika 13: Notranjost evangeličanske cerkve v Mariboru, na steni Križanje Eduarda Linda iz leta 1865 (foto: Valentina Bevc Varl, 2021).

ka restavrirana in danes samostojno visi na zahodni cerkveni steni.⁸¹ (slika 13)

Pregled listin, zbranih v fondu Evangelijska verska občina Maribor v Pokrajinskem arhivu Maribor, omogoča natančnejši vpogled v dejavnosti evangeličanske skupnosti v Mariboru in povezanost Eduarda Linda z njo. Linda zasledimo na seznamu članov evangeličanske skupnosti v Mariboru ob razpisu volitev evangeličanskega prezbiterja, upravnega organa skupnosti, razpisanih za 27. december 1863.⁸² Pojavlja se na vabilih na zborovanja vseh članov evangeličanske skupnosti in na sestankih prezbiterja, kar priča o tem, da je imel v skupnosti vidnejši položaj. Na vabilu na zbor skupnosti, sklican za 7. junij 1874, sta skupaj z Davidom Hartmannom podpisana kot predsedujoča.⁸³ Lind je bil član prezbiterja od leta 1871, ko se omenja v letnem poročilu skupnosti.⁸⁴ Kot član prezbiterja se omenja še v začetku osemdesetih let 19. stoletja.⁸⁵ Tudi v devetdesetih letih

se je Lind udeleževal srečanj skupnosti, vendar le še kot član.⁸⁶ Na vabilu na sestanek prezbiterja v začetku leta 1900 ni več naveden, kar priča o tem, da funkcije ni več opravljal.⁸⁷ 19. aprila 1901 je vabilo na zbor evangeličanske skupnosti za Linda podpisal dr. Börster, kar nakazuje, da Lind v tem času ni bil več zelo aktiven oziroma je bil morda že bolan.⁸⁸ Med številnimi dokumenti evangeličanske skupnosti sta v povezavi z Lindom zanimivi zlasti vabili na sestanke evangeličanskega prezbiterja. Sestanka 12. novembra 1874 se Lind ni udeležil, ker ga je zadrževalo delo.⁸⁹ Glede na vpise v beležnico, ohranjeno v Pokrajinskem arhivu Maribor, je Lind v tem času dejansko veliko delal. Poleg dveh manjših naročil za gospoda Weissa je novembra in decembra vzporedno delal tri portrete. V začetku decembra je zaključil doprsje gospoda dr. Mallyja, za kar je potreboval štirinajst dni. Portret gospoda Tschebula je bil gotov 14. decembra po osemnajstih dneh in pol dela. 19. decembra je zaključil še portret gospoda Brandstätterja in njegove hčerke Franziske (?), za kar je potreboval trideset dni.⁹⁰ Lind se je opravičil tudi leta 1877, ko

⁸¹ Križanje Eduarda Linda je restavriral akademski slikar mag. Bine Kovačič.

⁸² SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35, Verzeichnis der Stimmfähigen Mitglieder der evangelischen Gemeinde Marburg - Pettau.

⁸³ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35, Allgemeine Gemeindeversammlung, Sonntag, 7. Juni 1874 Vormittag 11 Uhr, Marburg, 28. 5. 1874.

⁸⁴ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35, Jahres-Bericht des Presbyteriums der evangelischen Gemeinde Marburg-Pettau, 31. 12. 1871.

⁸⁵ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35, 18. 1. 1900.

⁸⁸ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35.

⁸⁹ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35, 10. 11. 1874.

⁹⁰ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 1, beležnica, 16. 11. 1875, 14. 12. 1875, 14. 12. 1875, 19. 12. 1875, začetek decembra 1874, str. 39.

je prejel vabilo na sestanek prezbiterija, sklican 6. julija 1877 za 8. julij 1877. Na vabilo je dopisal: »*Ed. Lind mora v Jarenino.*«⁹¹ Lindova opomba, da mora v času sestanka v Jarenino, se ne povezuje z nobenim vpisom v njegovi beležnici iz tega leta.⁹² Za Jarenino je sicer izdelal sliko Marija Sedem žalosti, vendar že leta 1864.⁹³

Eduard Lind – spoštovan portretist in umetniški slikar v Mariboru

Eduard Lind je v Mariboru živel in delal vse do smrti leta 1904. V mrliški knjigi je zapisano, da je umrl zaradi srčnega zastoja. Navedeno je tudi, da je bil evangeličan, neporočen in po poklicu akademski slikar. Njegov naslov ob smrti je bil Kaiserstrasse 4 (današnja Krekova ulica). Pokopan je bil na evangeličanskem pokopališču 14. februarja 1904.⁹⁴ Iste podatke najdemo tudi v njegovi smrtnici.⁹⁵ Kot preberemo v njegovem nekrologu v časniku *Marburger Zeitung*, je bil Lind eden najbolj znanih Mariborčanov. Pisec navaja, da naj bi v Maribor prišel kot naveden »*Zimmermaler*« (sobni slikar) ter se nato zaradi prizadevnosti in talenta razvil v izjemnega portretista in umetniškega slikarja, ki naj bi mu bilo zagotovljeno mesto v domači umetnostni zgodovini. Še posebej naj bi nanj vplival v Gradcu rojeni štajerski slikar Ferdinand Malič⁹⁶ (1820–1900), ki je večino življenja preživel na domačiji svoje matere Anne Malič, rojene Vischner, v bližini Pesnice pri Mariboru. Malič je na posestvu, imenovanem Vukovski dol, živel od sredine petdesetih let 19. stoletja do smrti leta 1900. Imel je širok krog prijateljev iz vrst slikarjev in profesorjev na različnih likovnih akademijah, ki so se pogosto srečevali in družili na njegovem posestvu. Mednje je sodil tudi Eduard Lind, za katerega Maličev sin dr. Otmar Malič v svojem prispevku pravi, da je bil pri njegovem očetu reden in dobrodošel gost.⁹⁷ Omenja ga skupaj z drugima dvema mariborskima slikarjema, Gabrielom von Hacklom, profesorjem na Münchenski Kraljevi akademiji, in Antonom Nowakom, akademskim slikarjem, dejavnim na Dunaju in v Brnu.⁹⁸ Sklepati torej smemo, da je imel Lind poleg Maliča stike tudi z omenjenima slikarjema.

Eduard Lind je v Mariboru izdelal številne portrete tako za zasebne naročnike kot za javne ustano-

ve.⁹⁹ V časniku *Marburger Zeitung* so večkrat poročali o njegovem delu. Leta 1867 je omenjen kot akademski slikar, ki je naslikal več slik pomembnih osebnosti. Doprse gradbenika Hartmanna v naravni velikosti je bilo v tem času na ogled v uredništvu časnika. Sliko so odlikovali izjemen naturalizem in živahne barve.¹⁰⁰ Omenjeni portret zasledimo tudi v Lindovi beležnici. Velik je bil 63,2 × 50 cm in zanj je računal 35 goldinarjev. Delo je zaključil 26. maja 1867.¹⁰¹

Lind je bil močno navezan na Maribor. Zavrnil je ponudbo profesorja Adalberta Swobode (1828–1902), urednika graškega časnika *Tagespost*, ki je Linda spodbujal k selitvi v Gradec, saj naj bi se mu tam obetala bleščeča finančna prihodnost. A Lind je raje ostal v Mariboru, ki je zanj postal drugi dom.¹⁰² Zanimivo je, da ni omenjen v nobenem adresarju mesta Maribor,¹⁰³ kar daje slutiti, da je ves čas stanoval kot podnajemnik. V zadnjih letih življenja je živel v materialno manj ugodnih življenjskih razmerah, saj naj bi mu zaradi krvne okužbe opešala desna roka, tako da posledično ni mogel več veliko delati. Umrl je v 77. letu starosti 12. februarja 1904 ob 11. uri dopoldne na svojem domu v Mariboru zaradi srčne kapi. Smrt je nastopila v nekaj minutah.¹⁰⁴ Dan zatem je *Marburger Zeitung* objavil Lindovo osmrtnico in nekrolog: »*Njegovim številnim prijateljem sporočamo, da je v petek, 12. tega meseca ob 11. uri dopoldne v 77. letu starosti zaradi kapi umrl umetniški slikar in portretist Eduard Lind. Mrliški sprevod bo krenil v nedeljo ob 2. uri popoldne iz mrliške veže proti evangeličanskemu pokopališču v Mariboru. Maribor, 13. februarja 1904. Mir njegovemu pepelu!*«¹⁰⁵

Kot že omenjeno, Lind ni bil poročen in ni imel otrok. V adresarju Maribora za leto 1898 sicer zasledimo omembo Franza Linda, po poklicu umetniškega slikarja (*Kunstmaler*), ki je stanoval na Schillerstrasse 24¹⁰⁶ (današnja Gregorčičeva ulica 24). Morda gre le za naključje ali pa za kakega sorodnika iz Hamburga, ki se je prav tako posvetil slikarskemu poklicu. V tem primeru bi sicer pričakovali, da bo poskrbel vsaj za njegovo osmrtnico oziroma pogreb, a se to ni zgodilo. V osmrtnici ni naveden nihče od svojcev, stroške pogreba pa je pokrila evangeličanska skupnost. Takoj po Lindovi smrti je stekla zbiralna akcija, v okviru katere je *Marburger Zeitung* pozival

⁹¹ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor (1847–1945), šk. 35, 6. 7. 1877.

⁹² SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 1, beležnica, 15. 2. 1877 do 24. 12. 1877, str. 42, 43.

⁹³ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 1, beležnica, 13. 2. 1877 do 24. 12. 1863, str. 13.

⁹⁴ Evangeličanska cerkvena občina Maribor, Totenbuch, Band III, vom 1888–1904, str. 58.

⁹⁵ SI PAM/1846, Evangelijska verska občina Maribor, šk. 9, Totenbeschauschein, Eduard Lind, umrl 12. 2. 1904.

⁹⁶ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 5.

⁹⁷ Mallitsch, Ferdinand Mallitsch, str. 277.

⁹⁸ Prav tam. O Antonu Nowaku glej: Bevc Varl, The life, str. 151–165.

⁹⁹ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 5.

¹⁰⁰ *Marburger Zeitung*, št. 76, 26. 6. 1867, str. 3.

¹⁰¹ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1, mapa 1, beležnica, 26. 5. 1867, str. 23.

¹⁰² *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 5.

¹⁰³ V času njegovega življenja v Mariboru sta izšla adresarja leta 1884 (Josefine Jurik: *Jurik's Adress-Buch der Stadt Marburg*) in 1898 (Theodor Kaltenbrunner: *Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Marburg a/D.*).

¹⁰⁴ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 14; št. 23, 20. 2. 1904, str. 6.

¹⁰⁵ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 14.

¹⁰⁶ Kaltenbrunner, *Adressbuch*, str. 129. V istem adresarju se omenja tudi Josef Lind, »Commis«, stanujoč na Postgasse 9 (današnja Poštna ulica), str. 128.

meščane, naj prispevajo denar za Lindov nagrobni spomenik: »S smrtjo Eduarda Linda, ki si je s svojo skromnostjo in preprostostjo pridobil veliko simpatijo someščanov, je odšel umetnik lokalnega pomena. Hvala ležnost mu lahko izkažemo tako, da njegov grob okrasimo s primernim spomenikom. Prispevke sprejemamo v upravi časopisa.«¹⁰⁷ Prispevke so ljudje lahko oddali v upravi časnika *Marburger Zeitung* in v knjigarni gospoda Karla Scheidbacha, ki je ob tej priložnosti v prostorih knjigarne razstavil Lindovo sliko Kristusa iz zasebne posesti.¹⁰⁸ Denar so poleg neimenovanih donatorjev prispevali mariborska občinska hranilnica (*Gemeinde-Sparkasse*; 20 kron),¹⁰⁹ Johann Girstmayr iz Gradca (20 kron), gospod Richard in gospa Olga Ogriseg (15 kron),¹¹⁰ gospod Paternolli (10 kron) in gospod Staudinger (5 kron).¹¹¹ Čez nekaj mesecev je *Marburger Zeitung* objavil, da je bilo v knjigarni Karla Scheidbacha in upravi časopisa od prijateljev in ljubiteljev Lindovih del za pokojnega slikarja zbranih 290,60 krone, kar je omogočilo dostojen mrliški spreved in izdelavo dostojnega spomenika. Pokop je evangeličanska cerkvena skupnost opravila brezplačno.¹¹² Linda so pokopali na evangeličanskem delu takratnega mestnega pokopališča ob Strossmayerjevi ulici,¹¹³ ki je bilo kasneje ukinjeno.

Predmeti iz zapuščine Eduarda Linda v zbirki Muzejskega društva v Mariboru, pridobljeni leta 1904

Mesec dni po smrti Eduarda Linda je Muzejsko društvo v Mariboru od neznanega prodajalca za 30 kron odkupilo skupino predmetov iz Lindove zapuščine.¹¹⁴ Med odkupljenimi predmeti so bili tudi pomočniško pismo in tri skicirne mape, ki so zdaj v Pokrajinskem arhivu Maribor in smo jih obravnavali v začetnih poglavjih pričujočega prispevka. V Pokrajinskem arhivu Maribor sta tudi dve skici na papirju (*2 Skizzen auf Papier*)¹¹⁵ in ena oljna skica¹¹⁶ od vsega 22 oljnih skic,¹¹⁷ navedenih v inventarni knjigi Muzejskega društva.¹¹⁸ Zanimivo je, da je Lindov krstni list in potno listino, kot smo že omenili, Muzejskemu društvu v Mariboru teden dni kasneje podaril gospod

Adalbert Reichmayer.¹¹⁹ To morda dopušča domnevo, da je tudi obravnavano skupino predmetov iz zapuščine Eduarda Linda Muzejskemu društvu prodal Adalbert Reichmayer. Zelo verjetno se namreč zdi, da so bili osebni dokumenti hranjeni skupaj. Le del od preostalih 21 omenjenih oljnih skic lahko prepoznamo v zbirki slikarstva Pokrajinskega muzeja Maribor.¹²⁰ Med odkupljenimi predmeti so bile tudi slike Kristusa (*Christusbild*),¹²¹ dečka (*Knabenbild*),¹²² knezoškofa I. M. Stepišnika (*Bild des Fürstbischofs I. M. Stepischnig in Marburg*)¹²³ in portret (*Portrait*).¹²⁴ Upodobitve Kristusa, dečka in škofa Stepišnika v današnji zbirki slikarstva Pokrajinskega muzeja Maribor prepoznamo,¹²⁵ »portreta« pa žal ne, saj je za njegovo identifikacijo premalo podatkov.

Med odkupljenimi predmeti je bila tudi grafika z upodobitvijo Maribora iz 18. stoletja,¹²⁶ ki je v zbirki grafike žal ne prepoznamo, in dve fotografiji. Na prvi je bil upodobljen mariborski škof Stepišnik (*Lichtbild des Fürstbischofs I. M. Stepischnig in Marburg*).¹²⁷ Fotografijo lahko s precejšnjo verjetnostjo prepoznamo v muzejski zbirki fotografij, saj je edina z navedeno tematiko.¹²⁸ Lind je škofa Stepišnika večkrat naslikal, za kar mu je kot predloga lahko služila odkupljena fotografija. Druga fotografija prikazuje tretji praznik štajerskih pevskih zborov, ki je potekal v Mariboru 6. in 7. septembra 1868 (*Lichtbild der Sängerkhalde 1868 in Marburg*).¹²⁹ To fotografijo z gotovostjo prepoznamo v zbirki fotografij Pokrajinskega muzeja Maribor,¹³⁰ saj ima na hrbtani strani Baševo inventarno številko, v Baševi inventarni knjigi pa tudi zapisano inventarno številko Muzejskega društva.¹³¹

Muzejsko društvo je v skupini odkupljenih predmetov iz Lindove zapuščine pridobilo tudi dva Lindova pečatnika,¹³² slikarsko stojalo¹³³ in slikarsko

¹⁰⁷ *Marburger Zeitung*, št. 20, 13. 2. 1904, str. 5.

¹⁰⁸ *Marburger Zeitung*, št. 21, 16. 2. 1904, str. 5. Knjigarnar in trgovec Karel Scheidbach ter njegova žena Laura sta leta 1924 kupila hišo na današnji Gosposki ulici 28 v Mariboru, kjer sta imela knjigarno in papirnico (Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 124.)

¹⁰⁹ *Marburger Zeitung*, št. 22, 18. 2. 1904, str. 4.

¹¹⁰ *Marburger Zeitung*, št. 23, 20. 2. 1904, str. 4.

¹¹¹ *Marburger Zeitung*, št. 24, 23. 2. 1904, str. 4.

¹¹² *Marburger Zeitung*, št. 57, 10. 5. 1904, str. 3.

¹¹³ Travner, Pokopališča, str. 216.

¹¹⁴ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1056 do 1094, str. 46, 47.

¹¹⁵ Prav tam, inv. št. 1078, 1079, str. 46.

¹¹⁶ Prav tam, inv. št. 1066, str. 46.

¹¹⁷ Prav tam, inv. št. 1056–1077, str. 46.

¹¹⁸ SI PAM/1523, Lind Eduard (1843–1890), šk. 1.

¹¹⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1104, 1105, str. 48. Adalbert Reichmayer se omenja leta 1875 ob nakupu hiše na današnji Gosposki ulici 25 v Mariboru (Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 125).

¹²⁰ Najverjetneje gre za naslednja dela: PMM, Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001450, N. 001451, N. 001452.

¹²¹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1080, str. 46.

¹²² Prav tam, inv. št. 1081, str. 46.

¹²³ Prav tam, inv. št. 1082, str. 46.

¹²⁴ Prav tam, 10. 3. 1904, inv. št. 1083, str. 46.

¹²⁵ PMM, Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001445, N. 001439, N. 001336.

¹²⁶ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 13. 10. 1904, inv. št. 1092, str. 47.

¹²⁷ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1093, 1094, str. 47.

¹²⁸ PMM, Zbirka fotografij, inv. št. ZF 779.

¹²⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1094, str. 47.

¹³⁰ PMM, Zbirka fotografij, inv. št. ZF 1278.

¹³¹ PMM, Baševa inventarna knjiga, inv. št. 4768.

¹³² PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 10. 3. 1904, inv. št. 1088, 1089, str. 47.

¹³³ Prav tam, inv. št. 1090, str. 47.

paleta.¹³⁴ Žal navedenih predmetov ne moremo povezati s predmeti v današnji muzejski zbirki. V muzeju sicer hranijo dve slikarski stojali, za kateri pa ni podatka o provenienci. Zato je toliko bolj dragocen edini Lindov osebni predmet, ki ga lahko z gotovostjo povežemo z obravnavanim mariborskim slikarjem. Gre za majhen steklen pečatnik, izdelan iz razbarvanega prozornega brušenega stekla, ki ima vrezani tanki pisani inicialki *E L*. Muzejskemu društvu ga je podaril mariborski knjigovez Ferdinand Ferlinz,¹³⁵ ki je imel knjigarno na današnji Gosposki ulici 9.¹³⁶

Zaključek

Drugo polovico 19. stoletja v Mariboru zaznamuje gospodarski razcvet, povezan z izgradnjo Južne železnice, ki je Maribor leta 1846 povezala z Dunajem, v prihodnjih desetletjih pa tudi s Trstom in Koroško. Postavitev delavnic Južne železnice v Mariboru je v mesto pritegnila številne nove naseljence. Mesto se je širilo zunaj nekdanjega srednjeveškega obzidja, v smeri proti železniškemu kolodvoru in na desnem bregu reke Drave, kjer je ob delavnicah zrastle železničarska kolonija. Maribor je postal prometno in trgovsko središče, njegov gospodarski razcvet pa se je zrcalil tudi v pestrem kulturnem dogajanju in ustanavljanju številnih društev. V mesto, ki je očitno zagotavljalo dobre življenjske razmere in zadosten zaslužek, se je ob koncu leta 1855 priselil leta 1827 v Hamburgu rojeni slikar Eduard Lind in tukaj živel vse do smrti leta 1904.

Iz raziskave Lindove življenjske poti lahko sklenemo, da se je slikar, za katerega od spričeval poznamo le potrjeno o opravljeni triletni pomočniški dobi v Hamburgu iz leta 1846, odpravil najprej na potovanje po Evropi, nato pa se je vrnil v Hamburg. Na podlagi osebnih dokumentov, ohranjenih v Pokrajinskem arhivu Maribor, lahko z gotovostjo postavimo določene časovne mejnike njegovega gibanja po Evropi sredi 19. stoletja, prav tako pa izluščimo njegove rojstne podatke ter imeni staršev. Iz ohranjenih listin je mogoče razbrati tudi njegovo zunanjo podobo in osebne značilnosti. Pregled adresarjev za mesti Hamburg in Altona v času Lindove izselitve iz Hamburga priča o tem, da je takrat v živahnem pristaniškem mestu delalo veliko slikarjev različnih specializiranih strok. Eduard Lind v Hamburgu očitno zase ni našel priložnosti, tako da se je najprej leta 1850, nato pa še leta 1854 podal na pot v tujino. Na podlagi nekaterih datiranih skic, risb in akvarelov v dveh skicirnih mapah iz posesti Eduarda Linda, ki jih danes hrani Pokrajinski arhiv Maribor, lahko vsaj deloma sledimo njegovemu gibanju po Evropi. Med letoma 1850

in 1852 se je zadrževal v Dresdnu in njegovi okolici, na območju severno in jugozahodno od Dunaja ter na območju Mürrzuschlaga, Salzburga, Gradca in Podsrede. V Gradcu je moral navezati konkretne stike in v tem mestu zase videti priložnost za delo, saj je v potovalni listini, izdani leta 1854 v Hamburgu, zabeleženo, da bo potoval prav proti Gradcu, v Italijo in Francijo. V Lindovih treh skicirnih mapah sicer prevladujejo krajine in vedute, najdemo pa tudi študije arhitekturnih elementov in miniaturnih portretov. Iz skicirnih map je mogoče razbrati, da je imel rad pohode v naravo, saj med krajinami zasledimo več gorskih vrhov. Ob koncu leta 1855 se je Lind priselil v Maribor in poslikal strop dvorane nove mariborske kadetnice. Od navadnega »sobnega« slikarstva pa se je preusmeril k portretistiki in svoje znanje izpopolnil tudi pod vplivom akademskega slikarja Ferdinanda Maliča, s katerim je prijateljeval. Dejstvo je, da je Lind ostal v Mariboru in v prihodnjih desetletjih naslikal številne portrete mariborskih meščanov, tako za zasebne naročnike kot za mestno občino in mestno hranilnico. Aktivno se je vključil tudi v evangeličansko skupnost v Mariboru, katere občina je bila za območje Maribora in Ptuja ustanovljena leta 1862, ter naslikal oltarno sliko Križanega za oltar novozgrajene evangeličanske cerkve. Bil je član evangeličanskega prezbiterija, od devetdesetih let 19. stoletja pa le še član evangeličanske skupnosti. Ta je poskrbela tudi za njegov pogreb, saj je umrl popolnoma obubožan. V zadnjih letih življenja naj ne bi mogel več slikati, saj naj bi mu zaradi krvne okužbe ohromela roka. V Mariboru je najverjetneje stanoval kot podnajemnik, saj se v adresarjih mesta iz let 1884 in 1898 ne omenja. Njegove skromne finančne razmere se kažejo tudi v dejstvu, da so po njegovi smrti meščani zbrali denar za njegov nagrobni spomenik. Spomin na slikarja Eduarda Linda je počasi blede, k čemur je pripomoglo tudi dejstvo, da je bil neporočen in brez otrok. V letih 1941–1945, med nemško okupacijo, je bila po njem imenovana kratka ulica na desnem bregu Drave (*Eduard Lind Gasse*). Ulica je nastala leta 1922 kot Dušanova ulica, poimenovana po Dušanu Silnem (1305–1355). Po okupaciji je bila iz *Eduard Lind Gasse* ponovno preimenovana v Dušanovo, kot se imenuje še danes.¹³⁷

Zaključimo lahko, da je v drugi polovici 19. stoletja Maribor imel svojega lokalnega portretista, rojenega v Hamburgu v Nemčiji, ki pa je po skoraj petdesetih letih življenja in ustvarjanja tu umrl kot Mariborčan. Na platno je ujel upodobitve številnih Mariborčank in Mariborčanov, njihovih družin ter nekaterih mariborskih županov, slikal pa je tudi druga dela. Spomin na nekoč zelo priljubljenega in spoštovanega meščana Maribora se zrcali predvsem v slikarskih delih, ohranjenih v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor in omenjenih v pisnih virih, ki jih je treba še natanč-

¹³⁴ Prav tam, inv. št. 1091, str. 47.

¹³⁵ Prav tam, inv. št. 1054, str. 46.

¹³⁶ Glaser, Ferlinz Anton (1795–1885), *Slovenski biografski leksikon*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi187411/> (dostop: 6. 1. 2022).

¹³⁷ Radovanovič, *Mariborske ulice*, str. 101.

no preučiti in ovrednotiti. Rekonstrukcija Lindovega življenjepisa je prvi korak na tej poti.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Evangelicianska cerkvena občina Maribor
Totenbuch, Band III, vom 1888–1904.

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM 1523, Lind Eduard (1843–1890).
PAM 1846, Evangeljska verska občina Maribor
(1847–1945).

PMM – Pokrajinski muzej Maribor
Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg.
Inventarna knjiga dr. Franja Baša.
Inventarna knjiga zgodovinskega društva (Glavni
zapisnik muzeja zgodovinskega društva v Mari-
boru, 1904–19..).
Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelek.

ČASOPISI

Marburger Zeitung, 1867, 1904.

LITERATURA IN TISAKNI VIRI

Altonaisches Address-Buch, 1807, 1813, 1846 (dostopno tudi na: <https://agora.sub.uni-hamburg.de/subhh-adress/digbib/start>).

Bevc Varl, Valentina: *Odprt depo slikarstva*. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2015.

Bevc Varl, Valentina: The life of the academy-trained painter Anton Nowak (b. Maribor 1865, d. Vienna 1932). *Living in Europe*, Collected Volume, Musoeurope 2021. Pokrajinski muzej Maribor, 2021, str. 151–165.

Društveni glasnik, Muzejsko društvo v Mariboru v letu 1935. *Izvestje muzejskega društva v Mariboru* 3, 1936, str. 29–32.

Glaser, Janko: Ferlinz Anton (1795–1885). *Slovenski biografski leksikon*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi187411/>.

Hamburger Kaufmannsalmanach, 1784 (dostopno tudi na: <https://agora.sub.uni-hamburg.de/subhh-adress/digbib/start>).

Hamburgisches Address-Buch, 1801, 1809, 1825, 1830, 1835, 1836, 1843, 1848, 1855, 1861, 1871, 1872 (dostopno tudi na: <https://agora.sub.uni-hamburg.de/subhh-adress/digbib/start>).

Hartman, Bruno: Zgodovinski oris. *Kadetnica* (ur. Ana Brodnik). Ljubljana: Defensor, 2010, str. 14–41.

Jurik, Josefine (ur.): *Jurik's Adress-Buch der Stadt Marburg*. Marburg, 1884.

Kaltenbrunner, Theodor (ur.): *Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Marburg a/D*. Marburg, 1898.

Krajnc Horvat, Irena: Obnova in oživitve. *Kadetnica* (ur. Ana Brodnik). Ljubljana: Defensor, 2010, str. 56–75.

Lešnik, Sabina: Poklicni fotografi v Mariboru 1848–1941. *Mariborski fotografi 1848–1941*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2003, str. 9–24.

Lind, Eduard (geslo): *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers*, Tome sixieme. Paris: Gründ, 1976, str. 671–672.

Mallitsch, Otmar: Ferdinand Mallitsch (1820–1900). *Südsteiermark, ein Gedenkbuch* (ur. Franz Hausmann) Graz: U. Moser, 1925, str. 267–281.

Prašelj, Nada: Lind Eduard (1827–1904), Maler, 1815–1850. *Österreichisches biographisches Lexikon*, Bd. 5, Lfg. 23, 1993 (1971), str. 217; dostopno tudi na: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_L/Lind_Eduard_1827_1904.xml;internal&action=hilite.action&Parameter=lind* (dostop: 4. 1. 2020).

Radovanovič, Sašo: *Mariborske ulice*. Maribor: Založba Kapital, 2005.

Riehl, Hans: Die steierische Maler des 19. Jahrhunderts. *Das Joanneum*, 6. Graz, 1943, str. 237–262.

Sapač, Igor: Katalog pomembnejših klasicističnih, bidermajerskih in historističnih arhitekturnih stvaritev na območju Republike Slovenije. V: Sapač, Igor in Lazarini, Franci: *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, 2014, str. 361–678.

Semlič Rajh, Zdenka in Oman, Žiga in Mlinarič, Lučka: *Maribor, mesto, hiše, ljudje, Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2012.

Simoniti, Marjetica in Legat, Dunja: Sergej Vrišer: osebnostna bibliografija za obdobje 1954–2002. *Dornava: Vrišerjev zbornik* (ur. Marjeta Ciglencečki). Ljubljana: Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, Filozofska fakulteta, 2003, str. 419–477.

Trauner, Karl-Reinhart: *Konfessionalität und Nationalität. Die evangelische Pfarrgemeinde Marburg/Maribor im 19. und 20. Jahrhundert*. Wien: Böhlau Verlag, 2019.

Travner, Vladimir: Pokopališča v Mariboru. *Kronika slovenskih mest* 3, 1936, št. 3, str. 215–218.

Vidmar, Polona: *Mariborski rotoč*. Ljubljana: Založba ZRC, 2014.

Vidmar, Polona: Porträts als visualisierte Erinnerung an verdienstvolle Leistungen der Bürger von Maribor (Marburg). *Likovna umetnost v habsburških deželah med cenzuro in propagando = Visual arts in the Habsburg lands between censorship and propa-*

- ganda* (ur. Franci Lazarini in Tina Košak). *Acta historiae artis Slovenica* 25, 2020, št. 2, str. 203–230, 359–360. (DOI: 10.3986/ahas.25.2.08)
- Vidmar, Polona: *Umetnostna galerija Maribor v palači Goedel-Lannoy*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.
- Vrišer, Sergej: Likovna dejavnost v Mariboru. *Maribor skozi stoletja, Razprave I* (ur. Jože Curk, Bruno Hartman in Jože Koropec). Maribor: Založba Obzorja, 1991, str. 621–642.
- Vrišer, Sergej: Umetnost na slovenskem Štajerskem v Slomškovem času. *Anton Martin Slomšek* (ur. Vili Vuk). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 1992, str. 77–88.
- Vrišer, Sergej: Zoratti, Alojz (1874–1960). *Slovenski biografski leksikon*: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/#slovenski-biografski-leksikon> (21. 11. 2021).
- Wastler, Josef: Lind, Eduard. *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Bd. 23. Leipzig: E. A. Seemann Verlag, 1999 (1929), str. 235.
- Wastler, Josef: *Steierisches Künstlerlexikon*. Graz: Druck und Verlag des Leykam, 1883.
- Zajšek, Boštjan: »*Biti Nemec, pomeni biti luteran*«. Iz *življenja nemških evangeličanov na Slovenskem, s posebnim poudarkom na Mariboru in okolici (1862–1945)*. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2010.
- Zajšek, Boštjan: Die Gründung der evangelischen Gemeinde in Marburg (1862) und ihre Entwicklung bis zum Ende des ersten Weltkrieges. *Studia Historica Slovenica* 4, 2004, št. 1, str. 89–111.
- Zajšek, Boštjan: *Nemška evangeličanska skupnost v Mariboru (1862–1945)*, magistrsko delo. Maribor, 2008.
- Zajšek, Boštjan: *Tudi nam pripada božje sonce. Katalog k razstavi Ob 150-letnici Evangeličanske občine Maribor*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2013.

S U M M A R Y

Life of the painter Eduard Lind (1827–1904)

In the second half of the nineteenth century, Maribor experienced a major economic boom with the construction of the Southern Railway in 1864, which connected it to Vienna. The painter Eduard

Lind, born in Hamburg in 1827, moved to the city at the end of 1855 and lived there until his death in 1904. Based on personal documents that have been preserved by the Regional Archives Maribor, it is possible to identify his birth data as well as the names of his parents, that is, Christian Peter Lind, a chimney sweep from Hamburg, and Engel Catharina Elisabeth, née Bluhme, from Altona. The said documents also contain the descriptions of his physical and personal traits. In 1846, Lind completed a three-year apprenticeship in Hamburg and then ventured abroad in 1850 and 1854, after he was granted a citizenship certificate and a passport. A few dated sketches, drawings, and watercolours in two of Lind's sketchbooks that are now kept by the Regional Museum Maribor make it possible to trace, at least in part, his movements across Europe. Between 1850 and 1852, he lived in and around Dresden, in areas north and southwest of Vienna as well as around Müritzschlag, Salzburg, Graz, and Podsreda. Judging from an annotation in the travel document, issued in 1854 in Hamburg, that he would travel to Italy and France through Graz, he must have established solid contacts there and found an opportunity for work. According to the author of his obituary, Lind's first job in Maribor was painting the ceiling of the hall of the city's new cadet school. Before long, however, he progressed from ordinary "wall art" to portrait painting and honed his skills under the influence of the academic painter Ferdinand Mallitsch. Lind also became an active member of the Evangelical community in Maribor and produced the altar painting of the Crucified Christ (1865), which was moved to the newly built Evangelical church in 1869. In the last years of his life, he could no longer paint after a blood infection caused paralysis in his right arm. He died a bachelor, childless, and in great poverty. His obituary and several mentions in written sources define him as academic painter.

In the second half of the nineteenth century, Maribor thus had its own portraitist and painter who also received other commissions. He committed to canvas the likenesses of many Maribor's men and women and their families as well as some of its mayors. The memory of the once very popular and respected citizen of Maribor is above all reflected in the paintings that have been preserved in the collection of the Regional Museum Maribor and the above-mentioned written sources that still require a thorough examination and evaluation. The reconstruction of Lind's curriculum vitae represents the first step on this path.

